

ZWIĄZEK AKTYWNOŚCI KULTURALNEJ I ASPIRACJI ŻYCIOWYCH UCZNIÓW DWÓCH ZIELONOGÓRSKICH SZKÓŁ Z POZIOMEM WYKSZTAŁCENIA ICH RODZICÓW

Powszechne jest przekonanie socjologów o tym, że wykształcenie człowieka dorosłego wyznacza różne rodzaje aktywności, także preferencje kulturalne i aktywność kulturalną. Uwzględnia się z tego powodu w badaniach socjologicznych poziom wykształcenia, rzadziej typ wykształcenia. Przy czym traktowane jest ono jako wskaźnik wiedzy a nie aspiracji życiowych, zawodowych, ekonomicznych czy kulturalnych. Takie funkcje wykształcenia łatwo odczytać z analiz uwarunkowań aktywności kulturalnej lub uczestnictwa w kulturze osób dorosłych i ich potomstwa. Wykształcenia spełnia funkcje selekcyjona dziedziny kultury uznawanych za atrakcyjne przez ludzi o różnych poziomach wykształcenia oraz określa recepcję lub tworzenie dzieł kultury. Jedno i drugie sprzęga się z zasobem wiedzy z różnych dziedzin nauki i przygotowaniem intelektualnym jednostki do poznawania złożonych dzieł sztuki, rozumienia i przeżywania ich wartości estetycznych. Szkole przypisano obowiązek przygotowanie młodego człowieka do uczestnictwa w kulturze, wszak ona daje promocje w zakresie wykształcenia. Poszukiwanie związków aktywności kulturalnej człowieka z jego wykształceniem odwołuje się do jednego rozumienia pojęcia uczestnictwa w kulturze.

Uczestnictwo w kulturze sprowadza się do recepcji i interpretacji dzieł kultury. Posługiwanie się językiem swoistym dla danej dziedziny kultury, rozumienie tego języka koreluje z wiedzą z filozofii, estetyki, plastyki, fotografii, filmu, literatury itp. Natomiast tworzenie dzieł użytecznych, reprodukcja niektórych rodzajów umiejętności (taniec, haft, wyszywanie) takiej wiedzy nie wymaga. Opanowanie niektórych rodzajów umiejętności uznawanych za wskaźnik uczestnictwa w kulturze zachodzić może w następstwie obserwowania ich i odtwarzania a następnie systematycznego trenowania raz wyuczonego zespołu czynności. Niektóre osoby o wysokim poziomie wykształcenia wykazują brak gotowości do uznania samego uczenia się umiejętności za wskaźnik uczestnictwa w kulturze. Opanowanie historii danej dziedziny kultury, teorii jej stanowi, w takiej koncepcji uczestnictwa w kulturze, bardziej miarodajny wskaźnik realizacji postulatów szkolnego, formułowanego w programie dydaktycznym i wychowawczym szkoły podstawowej lub średniej. Sądzymy, że rozwój nauki, dominacja jej w wykształceniu człowieka współczesnego rzutuje na rozumienie uczestnictwa w kulturze przez niektórych badaczy zjawiska. Redukcja uczestnictwa do odwzorowywa-

nia czynności praktycznych wydaje się gorszą wersją jego i pomijana jest w badaniach różnych kategorii młodzieży, niż interpretacja dzieła kultury. Stanowisko to wydaje się nam wysoce wątpliwe.

Wiedza krytyka literackiego o dziele literatury pięknej dzieła tego nie tworzy. Kustosz w muzeum gromadzi dzieła cudze; a wiedza bogata o nich pomaga mu w tworzeniu z nich kompozycji ułatwiającej intelektualny kontakt zwiedzającym wystawę. Sam może być przewodnikiem znakomitym, rzadziej bywa twórcą. Stroiciel fortepianów mając wiedzę o budowie instrumentu i zasadach jego funkcjonowania może zadnego utworu muzycznego nie skomponować a wybitny znawca sztuk plastycznych zadawała się nierzadko opisem cudzych dzieł, katalogowaniem i ich estetycznym wartościowaniem. Szkoła od podstawowej do średniej i wyższej przygotowując do uczestnictwa w kulturze daje wiedzę o dziele kultury i stwarza warunki do jego recepcji. Bagatelizuje natomiast twórczość kulturalną a jeśli uczniowie lub studenci czynią próby tworzenia, często też sami, poza macierzystą instytucją, dokumentują rezultaty owych prób. Twórczość ma postać zobiektywizowaną, jej wynik może być poddany osądowi innych, może być obecny w życiu innych stale, lub okazjonalnie. To jest powód, który nas skłania do eksponowania prób tworzenia wartości kultury, gdy omawiamy aktywność kulturalną uczniów. Bogactwo wiedzy i trafność interpretacji cudzych dzieł ma znaczenie przy stosowaniu szkolnych miar kulturalnego zróżnicowania uczniów. W naszych poszukiwaniach wskaźników owego zróżnicowania zwracamy uwagę na umiejętności, może nawet propedeutyczne, elementarne. Sądzimy, że model uczestnictwa w kulturze swoisty dla zwiedzającego muzeum lub wystawę plastyczną nie jest lepszy od innych np. od prób tworzenia lub odtwarzania wzorów kultury.

Zgodnie z tym przekonaniem dokonamy analizy powiązań:

- a) rodzajów kulturalnych umiejętności uczniów z poziomem wykształcenia rodziców,
- b) rodzajów kulturalnych umiejętności rodziców z poziomem ich wykształcenia,
- c) cenionych umiejętności przez rodziców o różnym poziomie wykształcenia,
- d) pożądaných przez rodziców umiejętności, które mają opanować dzieci. Zakładamy, że takie oczekiwania są zróżnicowane a zróżnicowanie wprowadza poziom wykształcenia rodziców.

Badaniami objęto uczniów dwóch szkół podstawowych w Zielonej Górze oraz ich rodziców. Liczebność badanych wskazuje na to, że pewna część rodziców nie udzieliła odpowiedzi na pytanie kwestionariusza. Szkoły badanych uczniów usytuowane są w różnych regionach miasta. Badania przeprowadzone zostały w tak odmiennych warunkach wyznaczonych ich datami, że odrębna analiza wyników badań ma pełne usprawiedliwienie.

Szkoła nr 12 położona jest w nowym osiedlu, w pobliżu wielofunkcyjnych instytucji kultury. Osiedle nie ma zakładów przemysłowych a budynki administracji różnych instytucji nie tworzą wyodrębnionego kompleksu.

Szkoła nr 15 usytuowana jest w takiej części miasta, w której zlo-

kalizowane są zakłady pracy, magazyny, biura. Dominuje w niej zabudowa stara, niektóre domy mieszkalne pozbawione są centralnego ogrzewania, gazu przewodowego. W rejonie działania szkoły nie ma wielofunkcyjnych instytucji kultury, klubów, domu kultury, instytucji zorientowanych na upowszechnianie dziedzin kultury odpowiadających oczekiwaniom uczniów lub kształtujących umiejętności ułatwiające czynne uczestnictwo ucznia w jakiejś dziedzinie kultury symbolicznej. Poziom wykształcenia rodziców uczniów każdej szkoły ma inne proporcje. W jednej najwyższej pełne podstawowe ma tylko 8% obojga rodziców, w drugiej aż 31,6%. Odpowiednie procenty rodziców z wyższym wykształceniem wynoszą: 28,0 i 12,5.

WYKSZTAŁCENIE RODZICÓW

Szkoła podstawowa	nP-nP	P-nP	P-P	pP-pP	S-P	Ś-S	nW-nW	W-W	N
nr 12	—	—	16 8,0	40 25,0	16 8,0	60 30,0	12 6,0	56 28,0	200
nr 15	1 1,2	4 5,1	20 25,3	10 12,5	8 10,1	23 29,1	3 3,8	10 12,5	79

Objaśnienie: nP — niepełne podstawowe
p — pełne podstawowe
pP — powyżej podstawowe

S — średnie
nW — niepełne wyższe
W — wyższe

2. Analiza wyników badań

Związek preferencji kulturalnych uczniów z poziomem wykształcenia rodziców jest nieregularny (tab. 1). Procent uczniów opanowujących dowolny rodzaj umiejętności nie wzrasta wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia rodziców ani też nie maleje. Żaden poziom wykształcenia rodziców nie przesądza o tym, aby nawet skromny procent dzieci badanych w wieku 14—15 lat był reprezentowany w każdej dziedzinie umiejętności. Trudna sztuka tkactwa artystycznego nie przyciąga uczniów starszych klas szkoły podstawowej. Wielofunkcyjne instytucje kultury natomiast udostępniają warsztaty tkackie osobom starszym, młodzieży przy nich nie ma.

Uczniowie szkoły nr 12 nie są członkami teatru amatorskiego a ich rówieśnicy ze szkoły nr 15 w skromnym procencie są członkami zespołu tanecznego i tylko kilku wymienia umiejętność gry w brydża (tabela 2).

U badanych uczniów szkoły nr 15 stwierdzamy powiązania ich aktywności kulturalnej z poziomem wykształcenia rodziców. Gdy żaden z rodziców nie ma wykształcenia wyższego niż podstawowe, wówczas badani potomkowie ich wykazują brak zainteresowania kilku rodzajami umiejętności np. tańczeniem w zespole, rzeźbieniem, próbami lite-

WYKSZTAŁCENIE RODZICÓW A RODZAJ AKTYWNOŚCI KULTURALNEJ SZ. P. NR 12

TABELA NR 1

Lp.	Rodzaj umiejętności	Wykształcenie rodziców													
		nP- nP	P-nP	P — P		pP — pP		Ś — P		Ś — Ś		nW — nW		W — W	
1	gra na instrumencie			3	18,6	8	20,0	4	24,8	9	14,4	3	24,9	9	16,2
2	śpiewanie w chórze, zespole			2	12,4	7	17,5	4	24,8	3	4,8	3	24,9	9	16,2
3	tańczenie w zespole					3	7,5	3	18,6	9	14,4	2	16,6	10	18,0
4	rysowanie, malowanie			6	37,2	17	42,5	9	55,8	21	33,6	5	41,5	19	34,2
5	rzeźbienie			1	6,2					3	4,8			1	1,8
6	pisanie wierszy, opowiadań			3	18,6	6	15,0	2	12,4	5	8,0	3	24,9	10	18,0
7	zajmowanie się modelarstwem			3	18,6	5	12,5	6	37,2	10	16,0	3	24,9	4	7,2
8	zajmowanie się fotografią			5	31,0	4	10,0	4	24,8	11	17,6	1	8,3	5	9,0
9	uprawianie sportu			11	68,2	22	55,0	16	100,0	30	48,0	6	49,8	25	45,0
10	recytacja wierszy, prozy					2	5,0			2	3,2	2	16,6	5	9,0
11	udział w teatrze amatorskim											1	8,3		
12	haftowanie, wyszy- wanie			7	43,4	12	30,0	7	43,4	14	22,4	7	58,1	19	34,2
13	tkactwo artystyczne											1	8,3		
14	gra w szachy			7	43,4	12	30,0	10	62,0	18	28,8	5	41,5	21	37,8
15	gra w brydża			2	12,4	1	2,5	2	12,4	3	4,8	2	16,6	6	10,8
16	uczenie się języków obcych na kursie			1	6,2	2	5,0	3	18,6	4	6,4	2	16,6	15	27,0
N = 200				16		40		16		60		12		56	

WYKSZTAŁCENIE RODZICÓW A RODZAJ AKTYWNOŚCI KULTURALNEJ UCZNIÓW SZ. P. NR 15

Lp.	Rodzaj umiejętności	Wykształcenie rodziców													
		nP-nP	P-nP	P — P		pP — pP		S — P		S — S		nW — nW		W — W	
1	gra na instrumencie		1	4	20,0	3	30,0	1	12,5	5	21,5			2	20,0
2	śpiewanie w chórze, zespole		1	6	30,0	4	40,0	2	25,0	5	21,5	1		5	50,0
3	tańczenie w zespole			1	5,0					2	8,6				
4	rysowanie, malowanie		2	4	20,0	4	40,0	3	37,5	11	47,3	2		3	30,0
5	rzeźbienie			1	5,0					3	12,9			2	20,0
6	pisanie wierszy, opowiadań			1	5,0	1	10,0	1	12,5	2	8,6			4	40,0
7	zajmowanie się modelarstwem			4	20,0	2	20,0	2	25,0	1	4,3			1	10,0
8	zajmowanie się fotografią			1	5,0			2	25,0	8	34,4			2	20,0
9	uprawianie sportu	1	3	10	50,0	4	40,0	7	87,5	14	60,2	3		7	70,0
10	recytacja wierszy, prozy									1	4,3			3	30,0
11	udział w teatrze amatorskim					2	20,0			3	12,9			2	20,0
12	haftowanie, wyszywanie		2	3	15,0	3	30,0	1	12,5	6	25,8	1		4	40,0
13	tkactwo artystyczne					1	10,0								
14	gra w szachy	1		9	45,0	2	20,0	4	50,0	9	38,7			5	50,0
15	gra w brydża	1				1	10,0							2	20,0
16	uczenie się języków obcych na kursie									3	12,9	2		3	30,0
N = 79		1	4	20		10				23		3		10	

rackimi, fotografią, recytacją, członkostwem w teatrze amatorskim, tkactwem artystycznym, grą w brydża, opanowywaniem języków obcych poprzez udział w kształceniu kursowym. Podobne związki występują u uczniów szkoły nr 12, jednak nieco liczniejsze grono opanowuje wymienione wyżej umiejętności. W tym dostrzegamy jeden rodzaj powiązań aktywności kulturalnej uczniów z poziomem wykształcenia rodziców. Jednocześnie wskazać trzeba na to, że nieatrakcyjne są dla uczniów z omawianej kategorii rodzin te umiejętności, których wykonywanie łączy się z upowszechnianiem kultury literackiej. W każdej zbiorowości uczniów inny poziom wykształcenia sprzyja ich ekspansji kulturalnej. Są to ościenne kategorie wykształcenia. To stanowi drugi rodzaj powiązań aktywności kulturalnej dzieci z poziomem wykształcenia rodziców.

3. Związek aspiracji kulturalnych uczniów z poziomem wykształcenia rodziców

Uczniowie odpowiadali na pytanie dotyczące tego, których z umiejętności chcieliby się nauczyć spośród wymienionych w kwestionariuszu a jeszcze nie opanowanych przez nich albo nie opanowanych w stopniu uznanym za wystarczający.

Odpowiedzi uczniów szkoły nr 12 wskazują na to, że nie atrakcyjna jest dla nich umiejętność recytowania, tkactwa artystycznego, śpiew w chórze. Te same umiejętności pomijane są przez uczniów szkoły nr 15. Dla uczniów z rodzin o wykształceniu rodziców najwyższym pełnym podstawowym nie są atrakcyjne także inne umiejętności np. rysowanie, malowanie, rzeźbienie, próby literackie. Odnotować trzeba pomijanie niektórych umiejętności wchodzących do szkolnego kanonu uczestnictwa w kulturze.

Atrakcyjne umiejętności wymienione przez uczniów szkoły nr 12 to gra na instrumencie, tańczenie w zespole, fotografia, gra w szachy, brydża, opanowywanie języka obcego. Takie same umiejętności wybierają uczniowie ze szkoły nr 15. Wskazane umiejętności nie należą do szkolnego kanonu uczestnictwa w kulturze. Niektóre są zupełnie wyłączone z programu nauczania tak lekcyjnego jak i pozalekcyjnego. Popularność ich stanowi wskaźnik niespójności szkolnego programu edukacji kulturalnej z preferencjami kulturalnymi uczniów klas starszych każdej badanej szkoły.

Usytuowanie szkoły w społeczności miejskiej pozostaje bez wpływu na dokonany przez uczniów wybór umiejętności uznawanych za atrakcyjne. Stąd wniosek, że geneza takiego wartościowania zlokalizowana jest poza szkołą i poza rodziną. Umiejętności kulturalne są składnikami wspólnoty kulturalnej młodzieży mieszkającej w mieście, a aspiracje wyrażając się wyborem umiejętności, które chcą uczniowie opanować są wskaźnikami owej wspólnoty. Znaczenie wykształcenia rodziców w różnicowaniu aspiracji kulturalnych uwidacznia się w tym, że w obu szkołach najczęściej wskazań umiejętności atrakcyjnych wymieniają uczniowie z rodzin, w których oboje rodziców ma wykształcenie średnie. Ten rodzaj ekspansywności kulturalnej dzieci z rodzin o pełnym śred-

nim wykształceniu rodziców ustalony w naszych badaniach wymaga oddzielnej analizy.

Uczniowie szkoły nr 15 relatywnie rzadziej wymieniają umiejętności, które chcieliby opanować przy skromniejszym procencie uczniów informujących o umiejętnościach już opanowanych. Ekspansywność kulturalna uczniów tej szkoły jest skromniejsza niż uczniów szkoły nr 12, gdy ją mierzymy liczebnością tych, którzy opanowali różne umiejętności lub pragną takie umiejętności opanować. Dominacja składników kultury nie wchodzących do szkolnego kanonu uczestnictwa w kulturze wyznacza zaobserwowane różnice. Rodziców pytaliśmy o to, jakie umiejętności uważają za atrakcyjne, wartościowe. Korelacja odpowiedzi z poziomem ich wykształcenia pozostaje trudna do rozpoznania. Z tego powodu wskażemy tylko na niektóre ustalenia empiryczne.

Rodzice uczniów szkoły nr 12 nie cenią umiejętności rzeźbienia, recytacji i członkostwa teatru amatorskiego. Ojcowie relatywnie częściej niż matki za wartościowe uznają modelarstwo, fotografię, grę w szachy i grę w brydża a matki natomiast: śpiew w chórze, taniec w zespole, haft i tkactwo artystyczne.

Rodzice uczniów szkoły nr 15 nie cenią umiejętności rzeźbienia i recytacji. Ojcowie ich doceniają bardziej niż matki modelarstwo, fotografię, grę w szachy i grę w brydża, natomiast matki śpiew w chórze, taniec w zespole, członkostwo w teatrze amatorskim, haft i tkactwo artystyczne.

Wyniki badań wskazują na to, że niektóre umiejętności nie są cennie przez rodziców bez względu na poziom wykształcenia i zamieszkiwanie w różnych strefach miasta. Ojcowie niezależnie od poziomu wykształcenia mają takie same preferencje kulturalne wyrażające się w docenianiu tych samych umiejętności ułatwiających czynne uczestnictwo w kulturze. Matki uczniów obu szkół preferują jednakowe umiejętności, inne niż ojcowie, a poziom wykształcenia tych relacji nie zmienia. Procentowe wskaźniki podlegają jedynie fluktuacji, gdy uwzględniamy w analizie wyników poziom wykształcenia ojców i matek. Płeć rodziców zdecydowanie wyraźniej różnicuje cenione umiejętności niż poziom wykształcenia. Zróżnicowania tego nie osłabia zamieszkiwanie rodziców w bardzo odmiennych strefach miasta. Postulowane wzory aktywności kulturalnej obejmujące umiejętności reprodukcji reguł tworzenia lub interpretacji wartości kultury są rozwarstwione. Istotnym wyznacznikiem owego rozwarstwienia jest płeć. Poziom wykształcenia wprowadza niewielkie modyfikacje do wymienionego zróżnicowania. Odmienność preferencji umiejętności właściwa dla ojców i matek jest wyraźna w rodzinach, w których najwyżej jeden rodzic ma średnie wykształcenie. Przy wykształceniu pełnym średnim lub wyższym występuje zmniejszenie dystansu preferencji, bowiem oboje rodziców pozytywnie wartościują każdy rodzaj umiejętności.

4. Poziom wykształcenia rodziców a umiejętności wskazujące na ich czynne uczestnictwo w kulturze

Przed wszystkim odnotować trzeba bardzo skromny procent rodziców, którzy opanowali przynajmniej jeden rodzaj umiejętności. Rodzice uczniów szkoły nr 12 z rodzin poniżej pełnego średniego wykształcenia każdego rodzica nie są członkami chóru, żadne z nich nie rzeźbi i nie należy do teatru amatorskiego, prób literackich nie czyni, recytacją nie zajmuje się. Rodzice tej kategorii wykształcenia nie opanowali umiejętności wyznaczających czynne uczestnictwo w kulturze literackiej. Wśród rodziców z rodzin, w których przynajmniej jeden rodzic ma niższe od średniego wykształcenie występuje bardzo wyraźna odmiennność opanowanych umiejętności przez ojców i opanowanych przez matki. Matki opanowały mniej umiejętności. Ojcowie grają na instrumencie muzycznym, w szachy, w brydża, zajmują się fotografią i uczą się języka obcego na kursie. Procent legitymujących się wymienionymi umiejętnościami jest bardzo skromny, natomiast matki zupełnie nie wymieniają tych umiejętności. Niektóre matki tańczą w zespole, malują, zajmują się haftem i tkactwem artystycznym. Reguły tworzenia, poza tańczeniem w zespole, są ustanawiane przez osobę zainteresowaną daną dziedziną kultury, posługujące się tworzywem typowym dla tej dziedziny.

W rodzinach od pełnego średniego wykształcenia każdego rodzica matki opanowały więcej umiejętności niż ojcowie. Poza modelarstwem zdominowanym przez ojców, haftem i tkactwem artystycznym, umiejętnościami opanowanymi przez matki, inne umiejętności przypisuje sobie oboje rodziców. Procentowo dominują ojcowie przy wskazywaniu takich umiejętności jak gra na instrumencie muzycznym, fotografia, gra w szachy, gra w brydża i opanowywanie języków obcych na kursie. W rodzinach omawianej kategorii matki wykazują zainteresowanie umiejętnościami licznej ojcom przypisanymi. Ojcowie są mniej zainteresowani dziedzinami kultury uznanymi za typowo kobiece. Analiza wyników badań wykazuje związek umiejętności wyznaczających czynne uczestnictwo rodziców w kulturze z ich poziomem wykształcenia. Rodzaje powiązań zostały omówione wyżej.

Rodzice uczniów szkoły nr 15 o wykształceniu niższym od średniego obojga nie śpiewają w chórze, nie tańczą w zespole, żadne z nich nie rzeźbi, prób literackich nie uprawia, w teatrze amatorskim nie uczestniczy i recytacją nie zajmuje się. Rodzice z tych rodzin przejawiają małą aktywność w kulturze literackiej. W rodzinach o wykształceniu każdego rodzica poniżej średniego występuje wyraźna odmiennność umiejętności opanowanych przez ojców i opanowanych przez matki. Ojcowie wymieniają modelarstwo, fotografię, szachy, brydża, uczenie się języków obcych, matki — haft i tkactwo artystyczne. Liczebność opanowanych umiejętności wskazuje na większą ekspansję kulturalną ojców przy ich większej selekcji rodzajów umiejętności wskazujących na czynne uczestnictwo w kulturze. W rodzinach o przynajmniej średnim wykształceniu obojga rodziców występuje większa zgodność w wyborze dziedzin kultury dokonany przez każdego z nich. I tak oboje wymieniają grę na instrumencie muzycznym, fotografię, grę w szachy, w

brydża i uczenie się języków obcych. Dystanse między rodzicami mierzone opanowanymi umiejętnościami kulturalnymi są większe w rodzinach o wykształceniu niższym, przynajmniej jednego rodziców, od pełnego średniego, maleją w rodzinach o wykształceniu pełnym średnim każdego rodzica. Analiza wyników badań umiejętności wyznaczających czynne uczestnictwo w kulturze ukazuje powiązania aktywności kulturalnej rodziców z ich poziomem wykształcenia. Niższe od średniego wykształcenie obojga rodziców sprzyja utrzymaniu się wyraźnego podziału umiejętności stanowiących wzór aktywnego kulturalnie ojca albo wzór aktywnej kulturalnie matki. Wykształcenie rodziców powyżej tego poziomu sprzyja osłabieniu różnic we wzorach aktywności kulturalnej rodziców. To jest jeden rodzaj powiązań aktywności kulturalnej z poziomem wykształcenia. Drugi dostrzegamy we wzroście procentowym rodziców opanowujących różne umiejętności, gdy poziom ich wykształcenia wyznacza średnie wykształcenie każdego z nich. Rodziców z takich rodzin charakteryzuje większa ekspansja kulturalna mierzona opanowaniem różnych umiejętności. Jeden i drugi rodzaj powiązań odnotowujemy, gdy badamy umiejętności rodziców

5. Wykształcenie rodziców a opinia o umiejętnościach pożądanych dla potomstwa

Zaobserwować można słaby związek poziomu wykształcenia rodziców z umiejętnościami uznanymi przez nich za pożądane dla syna i pożądane dla córki. Poziom ich wykształcenia słabo różnicuje umiejętności uznane za przydatne synowi od umiejętności przydatnych córce. Gdy omawiamy każdą konkretną umiejętność, pięć potomstwa wyznacza oczekiwania rodziców w zakresie jego aktywności kulturalnej.

Rozpatrzmy poglądy rodziców uczniów szkoły nr 12. Zauważamy, że rodzice uznają za potrzebną dla potomstwa obojga płci umiejętność gdy na instrumencie, malowanie, gry w szachy, w brydża i znajomość języka obcego. Dla synów pożądane jest modelarstwo i fotografika. Procenty odpowiedzi ukazują, w jakim stopniu są to umiejętności męskie lub w jakim stopniu uznają rodzice za dopuszczalne opanowanie tych umiejętności przez córki. Córki powinny rzeźbić, śpiewać w chórze, tańczyć w zespole, czynić próby literackie, recytować wiersze, haftować i zajmować się tkactwem artystycznym. Od córek wymaga się więcej umiejętności niż od synów. Poza modelarstwem i fotografiką inne umiejętności uznają za przydatne córkom. Niektóre z nich można doskonalić w domu rodzinnym, inne w instytucjach kultury o wielu funkcjach. Wymieniamy dwa powody tego. Niektóre umiejętności potrzebne są córce w pełnieniu roli gospodyni, a niektóre umiejętności są wskaźnikiem realizacji wzorca kulturalnej dziewczyny i źródłem jej prestiżu u rówieśników.

Rodzice uczniów szkoły nr 15 uznają za przydatne dla synów i córek takie umiejętności: gra na instrumencie muzycznym, malowanie, opanowanie języków obcych, grę w szachy i brydża. Ostatnie dwa rodzaje umiejętności są potrzebne przede wszystkim synowi, o tym świadczą procent wskazań dokonanych przez rodziców. Synowie opanować

WYKSZTAŁCENIE RODZICÓW A ASPIRACJE ŻYCIOWE POTOMSTWA
(uczniowie Sz. P. nr 12)

Lp.	Cele życiowe	Wykształcenie rodziców													
		nP- -nP	P-nP	P — P		pP — pP		S — P		S — S		nW — nW		W — W	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	osiągnięcie przyzwoitej pozycji zawodowej i prowadzenie spokojnego, wygodnego życia			11	68,2	24	60,0	15	93,8	33	52,8	6	49,8	28	50,4
2	wniesienie nowych wartości do dorobku ludzkiej kultury poprzez osiągnięcia intelektualne, naukowe, artystyczne			3	18,6	6	15,0	6	37,2	9	14,4	6	49,8	12	21,6
3	osiągnięcie znacznej zamożności i korzyści z tym związanych					1	2,5	3	18,6	3	4,8	1	8,3	2	3,6
4	osiągnięcie poczucia, iż moja działalność jest pożyteczna dla innych			4	24,8	11	27,5	3	18,6	20	32,0	8	66,4	34	61,2
5	realizacja wartości ideowych zgodnie z własnymi przekonaniami o ich słuszności			1	6,2	2	5,0	6	37,2	7	11,2	3	24,9	9	16,2
6	zdobycie wysokiej pozycji w zawodzie i możliwości podejmowania decyzji wpływających na losy wielu ludzi			4	24,8	7	17,5	3	18,6	10	16,0	3	24,9	10	18,0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
7	życie w gronie lubiących cię przyjaciół			8	49,6	22	55,0	13	80,6	36	57,6	9	74,7	42	75,6
8	zdobycie wysokiej pozycji w dziedzinie władzy politycznej i wpływu na kształtowanie spraw społecznych i politycznych					1	2,5			1	1,6	1	8,3	1	1,8
9	kształtowanie swojej osobowości na wzór pewnego, dla siebie ważnego ideału moralnego					2	5,0	2	12,4	2	3,2	3	24,9	6	10,8
10	zdobycie szacunku u innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową			7	43,4	28	70,0	14	86,8	34	56,4	8	66,4	36	64,8
11	zdobycie sławy i uznania przez swoje osiągnięcia zawodowe, naukowe, artystyczne			2	12,4	4	10,0	4	24,8	9	14,4	2	16,6	9	16,2
12	podróże po różnych regionach świata, pełne niespodziewanych przygód			13	80,6	23	57,5	15	93,8	34	56,4	9	74,7	41	73,8
13	osiągnięcia wybitnych kwalifikacji zawodowych			4	24,8	12	30,0	6	37,2	15	24,0	4	33,2	18	32,4
N = 200		0	0	16	40	16	60	12	56						

powinni modelarstwo i fotografię, córki także, przy czym wielkości procentowe wskazań rodziców świadczą o utracie przez te dziedziny umiejętności tej osobliwości, że są przypisywane tylko synom. Dziewczęta powinny śpiewać w chórze, tańczyć w zespole, haftować i zajmować się tkactwem artystycznym. Pierwsze dwa rodzaje aktywności kulturalnej częściej oczekiwane są od córek, niż synów, dwa następne właściwie tylko od córek. U rodziców uczniów szkoły nr 15 występuje słabsze zróżnicowanie ich oczekiwań w stosunku do córek i synów, większe natomiast u rodziców uczniów szkoły nr 12.

Poziom wykształcenia rodziców nie pozostaje w dostrzegalnych powiązaniach z przyjmowanym przez nich pożądanym wzorem aktywności kulturalnej syna i córki. Odmienność wzorów bardziej widoczna jest w odpowiedziach rodziców uczniów szkoły nr 12, mniej dostrzegalna w deklaracjach rodziców uczniów szkoły nr 15. Ostatni bardziej zacierają różnice oczekiwań. Mało jest umiejętności synom przypisywanych i mało przypisywanych tylko córkom. Ekspansji kulturalnej spodziewają się rodzice od córek, gdy mierzymy ją liczbą umiejętności przydatnych córce. Poziom wykształcenia wprowadza zróżnicowania w zakresie umiejętności opanowanych przez rodziców. Te jednak nie stanowią jedynej przesłanki formułowania postulatów adresowanych do potomstwa. Inne racje stanowią silniejszy wyznacznik rodzaju oczekiwań, realizatorem których ma być potomstwo. O tym świadczą naszym zdaniem bardziej różnorodne oczekiwania adresowane do córek, bowiem poza modelarstwem inne umiejętności są przydatne zdaniem rodziców tylko im. Poziom wykształcenia limituje procent rodziców wyrażających rodzaj oczekiwań, mniej zakres.

6. Wykształcenie rodziców a aspiracje życiowe potomstwa

Związki aspiracji życiowych potomstwa z poziomem wykształcenia rodziców są trudne do określenia. Regularności empiryczne, nieliczne zresztą, zostają zakłócone przez wypowiedzi uczniów z rodzin, w których oboje rodziców mają pełne średnie wykształcenie. Do tego poziomu wykształcenia odnotować można kilka regularności empirycznych wskazujących na powiązania aspiracji potomstwa z poziomem wykształcenia rodziców. Uczniowie ze szkoły nr 12 tym częściej wskazują następujące dążenia życiowe wraz z podwyższaniem poziomu wykształcenia rodziców: (tab. 3)

- osiągnięcie znacznej zamożności i korzyści z tym związanych (0,0;2,5;18,6)
  - życie w gronie lubiących ich przyjaciół (49,6;55,0;80,6)
  - kształtowanie własnej osobowości na wzór pewnego dla nich ważnego ideału (0,0;5,0;12,4)
  - zdobycie szacunku u innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową (43,4;70,0;86,8)
- a rzadziej wymieniają:
- zdobycie wysokiej pozycji w zawodzie i możliwość podejmowania decyzji wpływających na losy innych ludzi (24,8;17,7;18,5).

Aspiracje życiowe zyskują znaczenie, gdy łączą się one z pomyślnością osobistą lub służą stwarzaniu warunków do osiągnięcia takiej pomyślności. Uczniów z rodzin, których rodzice mają pełne średnie wykształcenie charakteryzują skromniejsze aspiracje życiowe od rówieśników z rodzin mających jednego rodzica ze średnim wykształceniem i od rówieśników z rodzin, których oboje rodzice mają wykształcenie niepełne wyższe. Tego związku nie potrafimy wytłumaczyć.

Aspiracje życiowe uczniów szkoły nr 15 pozostają w innych relacjach z poziomem wykształcenia rodziców (tab. 4). Im wyższy poziom wykształcenia kategorii rodzin, w których tylko jeden rodzic ma średnie wykształcenie, tym:

a) większy procent uczniów pragnie:

- realizować wartości ideowe zgodnie z przekonaniem o ich słuszności (0,0:20,0:25,0)
- żyć w gronie lubiących ich przyjaciół (50,0:50,0:87,5)

b) mniejszy procent pragnie:

- osiągnąć przyzwoitą pozycję zawodową i prowadzić spokojne życie (75,0:50,0:50,0)
- osiągnąć poczucie, że działalność ich jest pożyteczna dla innych (60,0:40,0:25,0)
- zdobyć szacunek u innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową (35,0:30,0:12,5)
- podróżować po różnych regionach świata; podróże te są pełne niespodziewanych przygód (50,0:40,0:37,5).

Wzrost poziomu wykształcenia rodziców sprzyja osłabieniu aspiracji związanych z własną pomyślnością, nie łączy się jednak z dążeniem do osiągnięć w jakiejś dziedzinie aktywności zawodowej, kulturalnej, naukowej itp.

Analiza powiązań aspiracji życiowych uczniów dwóch szkół z poziomem wykształcenia rodziców prowadzi do wniosku, że poziom ten nie jest najważniejszym ich wyznacznikiem. Konkluzja przecząca ma mało informacji o możliwych powiązaniach i dlatego stanowi początek poszukiwań a nie ich zakończenia.

Analizę powiązań aspiracji życiowych rodziców w stosunku do przyszłości potomstwa poprzedzimy stwierdzeniem, że odpowiedzi rodziców, z rodzin których każdy rodzic ma średnie wykształcenie różnią się od odpowiedzi rodziców z rodzin kategorii sąsiadujących z nią. Wszelkie regularności empiryczne zamykają się w przedziale do kategorii rodzin, w których najwyżej jeden rodzic ma wykształcenie średnie.

Zauważmy, że rodzice uczniów szkoły nr 12 wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia uznają za pożądane:

a) osiągnięcie przez synów:

- znacznej zamożności i korzyści z tym związanych (27,5:28,0:42,9)
- realizację wartości ideowych zgodnie z własnymi przekonaniem o ich słuszności (33,0:40,0:57,2)
- życie w gronie lubiących ich przyjaciół (66,0:68,0:71,5)
- kształtowanie swojej osobowości na wzór pewnego dla nich ważnego ideału moralnego (38,5:40,0:42,9)

WYKSZTAŁCENIE RODZICÓW A ASPIRACJE ŻYCIOWE POTOMSTWA
(uczniowie Sz. P. nr 15)

Lp.	Cele życiowe	Wykształcenie rodziców												
		nP- -nP	P-nP	P — P		pP — pP		S — P		S — S		nW- -nW	W — W	
				3	4	5	6	7	8	9	10		11	12
1	osiągnięcie przyzwoitej pozycji zawodowej i prowadzenie spokojnego, wygodnego życia	1	3	15	75,0	5	50,0	4	50,0	16	38,8	2	8	80,0
2	wniesienie nowych wartości do dorobku ludzkiej kultury poprzez osiągnięcia intelektualne, naukowe, artystyczne		2	2	10,0	2	20,0	1	12,5	6	25,8	1	5	50,0
3	osiągnięcie znacznej zamożności i korzyści z tym związanych			2	10,0	1	10,0					1	2	20,0
4	osiągnięcie poczucia, iż moja działalność jest pożyteczna dla innych	1		12	60,0	4	40,0	2	25,0	7	30,1		5	50,0
5	realizacja wartości ideowych zgodnie z własnymi przekonaniami o ich słuszności		1			2	20,0	2	25,0	3	12,9		3	30,0
6	zdobycie wysokiej pozycji w zawodzie i możliwości podejmowania decyzji wpływających na losy wielu ludzi		1	2	10,0	2	20,0	1	12,5	6	25,8		2	20,0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
7	życie w gronie lubiących cię przyjaciół	1	2	10	50,0	5	50,0	7	87,5	18	77,4	2	8	80,0
8	zdobycie wysokiej pozycji w dziedzinie władzy politycznej i wpływu na kształtowanie spraw społecznych i politycznych									1	4,3			
9	kształtowanie swojej osobowości na wzór pewnego, dla ciebie ważnego ideału moralnego			1	5,0					1	4,3	1		
10	zdobycie szacunku u innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową		3	7	35,0	5	50,0	1	12,5	10	43,0		5	50,0
11	zdobycie sławy i uznania przez swoje osiągnięcia zawodowe, naukowe, artystyczne	1	1	1	5,0	1	10,0			1	4,3		1	10,0
12	podróże po różnych regionach świata, pełne niespodziewanych przygód	1	2	10	50,0	4	40,0	3	37,5	13	55,9	1	9	90,0
13	osiągnięcia wybitnych kwalifikacji zawodowych		1	9	45,0	3	30,0	3	37,5	6	25,8		3	30,0
N = 79		1	4	20		10		8		23		3		10

b) redukcję wymagań wobec synów aby osiągnęli:

- przyzwoitą pozycję zawodową i prowadzili spokojne i wygodne życie (66,0:68,0:57,2)
- zdobyli sławę i uznanie przez swoje osiągnięcia zawodowe, naukowe, artystyczne (49,5:32,0:0,0).

Wzrost poziomu wykształcenia sprzyja formułowaniu oczekiwań rodziców w stosunku do synów aby realizowali te wartości, które gwarantują pomyślność osobistą a jednocześnie słabnie wymaganie aby zdobywali uznanie w następstwie osiągnięć zawodowych lub artystycznych.

Wzrost poziomu wykształcenia rodziców sprzyja wzrostowi oczekiwań w stosunku do córek aby:

- realizowały wartości ideowe zgodnie z przekonaniem o ich słuszności (33,0:40,0:57,2)
  - żyły w gronie lubiących je przyjaciół (66,0:68,0:71,5)
- i osłabieniu oczekiwań dotyczących realizacji niektórych celów:
- osiągnięcie poczucia, iż działalność ich jest pożyteczna dla innych (77,0:68,0:57,2)
  - zdobycie wysokiej pozycji zawodowej w dziedzinie władzy politycznej i wpływu na kształtowanie spraw społecznych i politycznych (22,0:8,0:0,0)
  - zdobycie sławy i uznania przez swoje osiągnięcia zawodowe, naukowe, artystyczne (49,5:24,0:0,0).

Nietrudno dostrzec, że wzrost poziomu wykształcenia sprzyja formułowaniu oczekiwań w stosunku do córek aby one realizowały cele wzmacniające pomyślność osobistą a rezygnowały z realizacji wartości pożytecznych dla innych lub wzmocnienia pozycji własnej w strukturach formalnych.

Rodzice uczniów szkoły nr 15 o wyższym poziomie wykształcenia wymagają od synów aby dążyli do:

- osiągnięcia poczucia, iż działalność ich jest pożyteczna dla innych (55,0:62,5:88,8)
- zdobycia wysokiej pozycji w zawodzie i mogli podejmować decyzje wpływające na losy wielu ludzi (25,0:37,5:44,4)

a jednocześnie aby nie marzyli o:

- podróżach do różnych krajów pełnych niespodziewanych przygód (55,0:37,5:33,3).

Wyższy poziom wykształcenia rodziców sprzyja kierowaniu aspiracji synów na sukcesy w pracy zawodowej takie, które realizacji osobistych potrzeb służą.

Wzrostowi poziomu wykształcenia rodziców towarzyszy wzmocnienie oczekiwań kierowanych do córek aby one:

- dążyły do osiągnięcia poczucia, że ich działalność jest pożyteczna dla innych (60,6:62,5:66,6)
- żyły w gronie osób je lubiących (65,0:75,0:88,0)

i osłabienie wymagań aby córki:

- wniosły nowe wartości do dorobku ludzkiej kultury (50,0:50,0:22,2)
- zdobyły wysoką pozycję w dziedzinie władzy politycznej (30,0:12,0:0,0)
- kształtowały swoją osobowość zgodnie z przyjętym wzorem (30,0:25,0:22,2)
- osiągały wysokie kwalifikacje zawodowe (70,0:50,0:44,4).

Wzrost poziomu wykształcenia rodziców rzutuje na rodzaj aspiracji życiowych, których realizatorem ma być córka. Wzrasta procent rodziców uznających za pożyteczną aktywność córek przynoszącą im dobre samopoczucie i akceptację w kręgu osób bliskich, natomiast maleje procent rodziców wymagających od córek twórczej działalności zawodowej, politycznej czyli działalności w strukturach formalnych, instytucjach kultury, instytucjach władzy politycznej lub innych instytucjach pracy zawodowej.

Regularności empiryczne zakłócają odpowiedzi rodziców posiadających pełne średnie wykształcenie. Ustalenia nasze ukazujące powiązania aspiracji rodziców w stosunku do własnego potomstwa zamykają się w przedziale od niepełnego wykształcenia podstawowego każdego rodzica do pełnego wykształcenia średniego tylko jednego spośród nich. To stanowi ograniczenie zakresu powiązań aspiracji rodziców w stosunku do własnego potomstwa z poziomem ich wykształcenia.

Wykorzystane przez nas dane skłaniają do ostrożnego formułowania wniosków. A można wypowiedzieć ich kilka:

1. Aktywność kulturalna uczniów koreluje z poziomem wykształcenia rodziców w sposób pośredni. Przy niższym wykształceniu rodziców mocniej odróżniają się umiejętności synów od umiejętności córek.
2. Aspiracje kulturalne uczniów są bardziej różnorodne w rodzinach o wyższym wykształceniu rodziców, jednorodne natomiast w kategorii rodzin o niższym wykształceniu.
3. Cenione przez rodziców umiejętności słabo korelują z ich poziomem wykształcenia. Rodzice o niższym wykształceniu nie cenią umiejętności stanowiących wskaźnik uczestnictwa w kulturze literackiej.
4. Umiejętności rodziców stanowiące wskaźnik czynnego uczestnictwa w kulturze koreluje z poziomem wykształcenia. Od pełnego średniego wykształcenia obojga rodziców zwiększa się liczba umiejętności opanowanych przez rodziców i maleje zróżnicowanie ich na umiejętności kobiece i męskie. Dokładniej można powiedzieć, że zmniejsza się liczba umiejętności opanowanych wyłącznie przez kobiety albo wyłącznie przez mężczyzn.
5. Aspiracje kulturalne rodziców, których realizatorem ma być potomstwo są dwójako zróżnicowane. Jedno wprowadza poziom wykształcenia: niższe wykształcenie — mniejsza ekspansywność oczekiwań rodziców w stosunku do własnego potomstwa. Drugie zróżnicowanie wprowadza płeć potomstwa. Od pełnego średniego wykształcenia każdego rodzica słabnie znaczenie płci dziecka w formułowaniu oczekiwań w zakresie umiejętności potrzebnych dla niego.
6. Wyższe wykształcenie rodziców sprzyja eksponowaniu własnej pomysłowości dziecka, niższe — usytuowaniu aktywności dziecka w strukturach formalnych.

Analiza wyników badań wskazuje na zróżnicowane powiązania aspiracji kulturalnych i aspiracji życiowych rodziców, realizatorem których ma być potomstwo, z ich poziomem wykształcenia. Brak jest regularności empirycznych mogących świadczyć o znaczeniu wykształcenia rodziców dla kształtowania się ich poglądów o udaniu życia potomstwa i o roli aktywności kulturalnej potomstwa w jego życiu. Jedno ustalenie trzeba przypomnieć. Różnice oczekiwań rodziców w stosunku do

własnego potomstwa wyznacza jeden poziom wykształcenia — średnie wykształcenie obojga rodziców. Zaznacza się też wpływ wykształcenia najwyżej podstawowego na wybór dziedzin kultury, które powinny być opanowane przez dzieci. Wielość owych dziedzin jest skromniejsza właśnie we wskazaniach rodziców o wymienionym poziomie niż we wskazaniach rodziców o wyższym poziomie wykształcenia. Aspiracje rodziców i aktywność kulturalna dzieci są w inny sposób powiązane z poziomem ich wykształcenia, silniej aspiracje, słabiej aktywność. Ta sprzega się bowiem z działalnością szkoły lub wielofunkcyjnych instytucji kultury.